

Rozhovor s Prof. PhDr. Blahoslavem Krausem, CSc. (červen 2013)

Kdo Tě vlastně nasměroval na učitelskou dráhu?

Trošku to byla hra osudu. Dětství jsem prožil v krásném venkovském prostředí, na vesnici u Letohradu. Později jsme se přestěhovali do „města“ a základní školu jsem absolvoval ve Vamberku. Pak následovala střední pedagogická škola. Že by mě něco či někdo ovlivnil z rodiny? Pravdou je, že moje teta byla učitelka, stýkali jsme se poměrně často, ale generačně byla daleko – učila ještě za Rakouska-Uherska, ale Komenský (busta na stole prof. Krause), ten je ještě z její pozůstalosti. Kantořinou jsem jistě trošku „načichl“, ale rozhodování nebylo tak úplně jednoznačné. Otec, který celý život prožil v pivovaru, by byl býval rád, kdybych pokračoval v jeho šlépějích. Po zkušenosti z praxe na ZŠ jsem věděl, že chci pokračovat dál. A tak jsem se hned ještě na vojně přihlásil na přírodovědeckou fakultu do Olomouce, a to na matematiku – zeměpis, kterou jsem absolvoval dálkově. Studium tenkrát bylo experimentální a spočívalo v tom, že se studoval nejdřív jeden předmět, státnice a pak druhý. První předmět byla matematika, která mi dávala hodně zabrat. Potom přišlo najednou rozhodnutí, že zeměpis se neotvírá a nabídli mi fyziku. Matematiky jsem měl už až nad hlavu, jedna těžší zkouška než druhá, tak jsem říkal to ne, tímhle směrem já už nepůjdu. Dostal jsem nabídku dostudovat nově otevřený obor – pedagogiku na katedře prof. Vaňka, která mířila tak trošku do oblasti ošetřovatelství. Studium bylo určeno především pro učitelky ze zdravotních škol. Tam mě to skutečně chytlo a zjistil jsem, že pedagogika je opravdu o něčem. Zkoušky jsme dělali dokonce z neurologie a psychiatrie na lékařské fakultě! Studium bylo neuvěřitelně zajímavé a různorodé. V dvaasedmdesátém roce jsem byl přijat na konkurz na Katedru pedagogiky a psychologie na Pedagogické fakultě v Hradci Králové. A kde začíná orientace na sociální oblast? Jak to někdy v tom životě bývá, prostě hra osudu a všelijakých náhod. Asi po pětiletém hledání, kdy jsem učil komunikativní dovednosti, a samozřejmě jsem jako začínající asistent měl na starost praxe, základy pedagogiky a teorii výchovy, odcházel do důchodu doktor Lepš, který zde učil předmět sociologie výchovy. Tenkrát mi bylo nabídnuto, jestli já bych tu sociologii výchovy nechtěl dělat. Když nastala chvíle, že jsem se hlásil do tehdejšího aspirantského studia, tak jsem si mohl vybrat ze tří specializací - teorie výchovy, metodologie pedagogiky a sociologie výchovy, tak jsem si vybral sociologii výchovy, která byla u profesora Galy. Tam začíná moje orientace na sociální oblast, která mě dodneška neopustila.

Od matematiky jsi tedy „utekl“ k sociálním vědám.

Na studium matematiky jsem často vzpomínal. Na jednu stranu mne v rámci studia hodně potrápila, ale na druhou stranu mi i hodně dala. Naučila mne logickému uvažování a stručně, věcně a jasně se vyjadřovat, tak jak to matematika žádá.

Ano, to jako tvá bývalá studentka a nyní kolegyně potvrdím. Přednášky byly vždy strukturované, jasné, podložené zkušenostmi, příklady, ale i čísla z praxe. Všechny požadavky na nás studenty a i kolegy byly jasně řečeny předem. Nikdy to nebylo žádné nudné „matematické vyjadřování“, ale vždy s citem a porozuměním. Jak bys zhodnotil svůj vztah se studenty?

Se studenty jsem neměl nikdy žádné problémy a nemám dodnes. Za celou dobu svého učitelského působení jsem v podstatě nikdy žádný konflikt se studenty neměl. Kolegové se mne často ptají, jak to dělám, že mám takový přívětivý a lidský přístup. Aspoň tak to vždycky bylo hodnoceno. Vždy se snažím o porozumění, pochopení. Studenti si ale nikdy nedovolili toho přístupu zneužít a myslím si, že to je dané i tím, že jsem si dokázal vždy udržet určitou distanci, a že to prostě byl a je vztah partnerský s prvky demokracie, ale vše má své meze. Přesto těch, kteří u mne např. u zkoušky neuspěli, byla hezká řádka. Velké množství mých studentů je v praxi, ale mnoho z nich se vydalo i na vědecko-výzkumnou dráhu a pokračuje v mém díle (dr. Bělík, dr. Hoferková, dr. Junová, dr. Vavrenčíková, Mgr. Sýkora, Mgr. Truhlářová). Mnoho absolventů mám na Slovensku i v Polsku, kde jsem řadu let působil.

Jak ses ale dostal k sociální pedagogice?

Po roce 1990 se jakoby karta otočila a sociologie výchovy šla stranou. Najednou nastal takový ten obrovský boom sociální pedagogiky, o které se do té doby nemluvalo. Mimochodem takovou perličku - když jsme napsali s kolegyní Hroncovou a dalšími spoluautory monografii Sociologii výchovy (1984), tak jsme spolu domlouvali, kdo by ji měl recenzovat. Já jsem říkal: „Já myslím, že požádám profesora Galu, ten je k tomu nejpovolnější.“ A ona řikala: „Já požádám profesora Baláže“ (byla jeho aspirantkou). S Galou jsem se domluvil poměrně rychle, ale kolegyně Hroncová mi potom volala a říkala: „Tak jsem u Baláže nepochodila, podíval se na to a řekl ano, je to zajímavé, docela rád bych to recenzoval, ale muselo by se to jmenovat sociální pedagogika a ne sociologie výchovy.“ S prof. Přadkou byl jediný, kdo v té době propagoval sociální pedagogiku. Prof. Baláž tenkrát odmítl a druhým recenzentem byl nakonec profesor Jůva. Takže když se po listopadu 1990 karta otočila a objevil se požadavek z tehdejšího vedení Pedagogické fakulty v Hradci Králové, že by se ta „sociální pedagogika“ na základě dlouhodobé tradice přípravy odborníků pro oblast vychovatelství měla zde v Hradci také rozvíjet, tak kdo jiný než já se toho měl chopit. No a sociologie výchovy se přestala aspoň tady v našich podmínkách učit, učí se výjimečně (nyní pouze na studijním oboru učitelství odborných předmětů).

Dá se tedy říci, že od té doby se cítíš být sociálním pedagogem?

Mohu říci, že se opravdu sociálním pedagogem cítím a sociální pedagogikou se zabývám v první řadě (zpracovával jsem také heslo do Pedagogické encyklopedie). Nicméně mne stále zajímají i témata sociologická a v posledních více než deseti letech se zabývám také sociální patologií, kterou přednáším.

Sociální pedagogika je relativně mladý obor a má často problém se svým sebevymezením. Co je podle tebe charakteristické pro sociální pedagogiku? Jsou nějaké zásadní rozdíly v sociální pedagogice nebo pojetí sociální pedagogiky jako vědeckého oboru u nás a v zahraničí, příp. jako studijního oboru?

V 90. letech byl její vývoj spíše chaotický. Vzpomínám si na oborová setkání ještě s Jiřím Haškovicem a s Liborem Pechou, kdy to bylo ještě takové naprosto bezbřehé. Např. Haškovec sociální pedagogiku chápal jako celou pedagogiku. V podstatě tvrdil, že výchova vždycky je sociální a celá pedagogika je sociální a tak dále. Někteří ji zase vnímali jako obor zabývající se jen výchovou sociálně postižených. Také vztah k sociologii výchovy nebyl jasný. Např.

prof. Hroncová v některých publikacích mluví o tom, že sociální pedagogika je hraniční disciplína mezi pedagogikou a sociologií, což je podle mne spíše sociologie výchovy. To ale svědčí o tom, že obě disciplíny jsou velmi těsně propojeny. Ale kde je ta hranice, co patří do sociální pedagogiky a co už je sociologie výchovy nebo obráceně?

Určitým vývojem prošla sociální pedagogika i v zemích, kde má tradici a nějaké rozdíly se projevují. Např. v tom, jak je řešen vztah mezi sociální pedagogikou a sociální prací. V **Německu**, jak je známo, od druhé světové války jde sociální pedagogika ruku v ruce se sociální prací. Názory ani v Německu nejsou úplně jednotné, ale určitá symbióza mezi sociální pedagogikou a sociální prací zde je. Dokonce někde ani nerozlišují mezi sociální pedagogikou a sociální prací, nebo se snaží nalézt nějaký nový název, který by v sobě zastřešil oba obory, aby se odstranilo to pomyslné lomítko sociální pedagogika/sociální práce. Záběr v akademické rovině je poměrně dost podobný s naším pojetím, ale v jistém smyslu ji vidí šířeji než u nás. Např. u nás se dost tradičně hovoří o předškolní pedagogice, ale oni žádnou předškolní pedagogiku nikdy neměli, předškolní výchova byla vždy součástí sociální pedagogiky. Pokud jde o **Polsko**, tak tam je situace podobná. Sociální práce zde donedávna byla vnímána přímo jako součást sociální pedagogiky a teprve až v posledních letech se sociální práce jaksi vyčlenila a osamostatnila. Projevuje se, a nejen zde, silný vliv anglo-amerického pojetí, které sociální pedagogiku nezná. Podobná situace je i na **Slovensku**, kde sociální práci rovněž zakládali převážně pedagogové, ať už to bylo v Prešově nebo Banské Bystrici. U nás se oba obory vyvíjejí od samého počátku devadesátých let naprosto samostatně.

Jakými proměnami prošla sociální pedagogika za posledních 10 let? Změnila se nějak, liší se nějak naše česká od té zahraniční? Událo se zde něco zásadního, příp. kam směřuje?“

Myslím, že ke konci devadesátých let se prostor pro sociální pedagogiku obsahově a tematicky vymezil poměrně zřetelně. Domnívám se, že k vymezení sociální pedagogiky hodně přispěla monografie „Člověk – prostředí – výchova“, která ukázala, o čem by sociální pedagogika mohla nebo měla být. Před pěti lety se podařilo vydat v Portálu obsáhlejší a hutnější text „Základy sociální pedagogiky“, který byl velmi rychle rozebrán a stal se nejprodávanejším titulem roku z této oblasti. Mnoho materiálů se tam ale nevešlo vzhledem k tomu, že ze strany redakce byl požadavek, aby se jednalo o přístupnou učebnici, kterou jsem ale já stavěl na úroveň vysokoškolskou. Možná příště vydám publikaci „Co nebylo v základech sociální pedagogiky?“

Za posledních 10 let si nemyslím, že se pojetí nějak výrazně měnilo. I když, z posledních publikací, příspěvků i setkání je vidět, pod vlivem celospolečenských proměn v celosvětovém měřítku, určitý přesah i do makrosociálních otázek, např. akceptování vlivů globalizace na výchovu, což zpětně poukazuje na vliv sociologie výchovy na sociální pedagogiku. Je to zřetelné především u polských kolegů.

Lze také pozorovat určitá specifika v obsahové orientaci vzhledem k jednotlivým pracovištím zabývajícími se sociální pedagogikou. V jedné z posledních publikací kolektivu pod vedením prof. Hroncové „Sociální pedagogika na Slovensku“ je v jedné z kapitol uvedeno, že existují specifické směry na jednotlivých vysokých školách na Slovensku. Takže je to také o tom, kde a jak se sociální pedagogika rozvíjí, co převládá a na co se kolektiv vyučujících soustředí a klade důraz, jaké je jejich vědecké zaměření apod. Obdobné je to i u nás v České republice.

Když sociální pedagogika začínala, tak skutečně navazovala na vychovatelství a tradičními pracovišti pro výchovu těchto odborníků byl Hradec Králové a Brno, teprve později se přidávala další pracoviště a dnes si také vytvářejí svoji vlastní orientaci.

Čím může sociální pedagogika přispět vědám, jako je sociologie nebo psychologie?

Sociální pedagogika je dílčí oborová disciplína a tak si nejsem jistý, jestli jako taková může přispívat k rozvoji těchto základních oborů. Nicméně jsou samozřejmě témata, ve kterých se mohou vzájemně doplňovat. Např. problematika prostředí rodiny zajímá jak sociální pedagogiku, tak sociologii rodiny nebo otázky vlivu lokálního prostředí na rozvoj jedince se prolínají se sociologií města či venkova. Obdobně sociálně psychické klima ve třídě či škole je v zájmu jak sociální pedagogiky, tak sociální psychologie.

Jsi stále hodně činný v různých oblastech – stále aktivně přednášíš na více univerzitách doma i v zahraničí, jsi členem mnoha vědeckých a redakčních rad atd. Jak jsi to všechno stíhal a stíháš? Jaký tajný recept máš na svůj stále pozitivní a vitální pohled na své okolí, jak relaxuješ a nabíráš síly?

Při ohlédnutí zpět se sám až divím, jak jsem to někdy stíhal. Domnívám se, že jsem se snažil ani rodinu zas tak úplně nešidit. I ona je samozřejmě vždy poznamenána tím, když se jeden z jejích členů něčemu výrazně věnuje na své profesní dráze. Právě asi rodina mi tu sílu dávala a podporovala mne, že jsem i stresující situace zvládl. Jsem temperamentově trochu flegmatický typ. Věci tak nějak nedramatizuji, neprožívám, takže i když byly nějaké stresující situace, nenechával jsem se vyvést z míry. No a druhá věc je, že jsem dokázal celý život i docela dobře relaxovat, a to především prostřednictvím sportu. Do 30 let jsem hrál závodně odbíjenou, kterou jsem ještě do nedávna chodil pravidelně rekreačně hrát, snažím se jezdit hodně na kole, v zimě na běžkách, dodnes hraji tenis, s manželkou cestujeme, chodíme do přírody, máme zahrádku, takže relaxačních aktivit je celá řada. Rád zasednu i za klavír, ale na ten mi zbývá čas opravdu výjimečně.

Co má podle tebe dominující vliv na člověka: dědičnost – prostředí – výchova? Má prostředí takový vliv na člověka, aby se dalo říci, že přemůže geny, případně výchovu?

To je složitá otázka a samozřejmě letitá. Je to červená niť, jestli dědičnost, prostředí, výchova. Co z toho je dominující? Byl bych špatný sociální pedagog, kdybych podceňoval nebo neuznával určitou moc výchovy i prostředí. Jsem přesvědčený, že výchova, její způsob a styl stejně jako vliv prostředí, ve kterém dítě vyrůstá a všechny faktory okolo, které na něj působí, ho nepochybně poznamenávají. Nicméně s přibývajícím věkem a dnes i díky mnoha výzkumům v humánní genetice, jsem toho názoru a připouštím, že oba vlivy, jak prostředí, tak i výchova jsou faktory, které jsou silně limitovány. V řadě případů je zkrátka genetická výbava opravdu ovlivnitelná nesmírně obtížně a geny se nakonec přes všechny vnější vlivy v pozitivním i negativním smyslu nějakým způsobem prosadí.

Má sociální pedagogika šanci více proniknout do základních a středních škol?

To je problém, do jisté míry je to i otázka učitelů. Problém je v tom, že učitelé nejsou všeobecně v oblasti sociální pedagogiky nijak zřetelně připravováni. Teď se sice shodou okolností mění profily absolventů studijních oborů, kde je snaha o zohlednění přípravy budoucích učitelů v mnoha aktuálních oblastech, mezi jinými i v tématech sociálně pedagogických. Jak to ale

kteřá univerzita nebo fakulta zohlednř, je na nř. Je tedy těžkř očkřvat, že budou plnit nřjakř funkce, kterř by byly řadoucř z pohledu sociřlnř pedagogiky. A odbornřka, kterř by se touto oblastř speciřlnř zabřval, to znamenř nřjakřho sociřlnřho pedagoga ve škole, tak toho my bohužel na rozdřl od Slovenska a i jinřnř okolnřnř střtř prostř nemřme. Takže prřnik sociřlnř pedagogiky do škol u nřs je velmi problematickř. Mřme na vysokřnř školřch sice sociřlnř pedagogiku jako vřdnř i studijnř obor, ale sociřlnř pedagog jako profese nřm střle chybř. Přitom se realizuje mnozstvř vřzkumř z rřznřnř oblastř zajřmavřnř a přřnosnřnř pro učitřle, např. oblast sociřlnřho klimatu, řikany či mobbingu ve škole, řivotnřho zpřsobu řřkř a studentř atd., ale zkrřtka není zde mnoho moznřstř, jak systematicky přenřšet vřstupy zpřtky do školy.

Nedovedu si představit, že bys složil ruce do klřna a nepřsobil v sociřlnř pedagogice. Jistř nejenom mne, ale i řtenřře bude zajřmat, na řem nřnř pracujeř a co chystřř?

Mřm jeřtř jeden sen, ři snad dluh. Rřd bych napsal publikaci pod nřzvem „Spoleřnost a vřchova“. Rřd bych propojil to, s řim jsem zařinal a do jistř mřry i to, s řim jsem tak řplnř nepřestal. Tedy takovř ten pohled na vřchovu – z řhlu sociologie vřchovy i sociřlnř pedagogiky. Rřd bych propojil obř oblasti, protože majř hodnř spoleřnřho: co vřechno mř spoleřnřho vřchova se spoleřnostř a obrřcenř, v řem jsou provřzany, v řem spoleřnost ovlivnřuje vřchovu a naopak co vřchova mřže a nezmřže pro spoleřnost.

Dřkuji za rozhovor a přejř za nřs vřechny studenty, absolventy, kolegy, přřtele a vřechny ostatnř hodnř zdravř a sil do dalřřnř aktivit.

*Monika Źumřrovř
Univerzita Hradec*